

לשוננו לעם

עורכים: חיים א' כהן, דוד טלשיר, יוסף עופר

מתוך

כרך מה, תשנ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

רפאל בנימין פוזן

נשא עיניו - נשא ידיו - נשא רגליו

י' רצהבי במאמרו "לשונות תרגום בשפתנו העברית" (לשוננו לעם מה [תשנ"ד], א, עמ' 20) מציין כי הביטוי **זקף עיניו** המצוי בלשון חכמים בהוראת 'הרים עיניו והסתכל' (כגון "זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם", ספרי דברים, פיסקא פ) שאוב מן הארמית. את דבריו תמך מתרגום אונקלוס לבראשית לא, י המתרגם "וּשְׂאָא עֵינֵי וְאֵרָא" - "וזקפית עיניי", וכן מתרגום יונתן לישעיהו לח, יד ולפסוקים נוספים.

תרגום הביטוי **נשא עיניו** בלשון "זקף עינוהי" מחייב התבוננות, שכן מצינו במקרא מספר צירופי לשון המיוסדים על פועל בתוספת איבר גוף - כגון **נשא עיניו**, **נשא ידו**, **נשא רגליו** ועם זאת תרגומם אינו שווה. לדוגמה נעיין בפסוקים הבאים ובתרגומם אצל אונקלוס:

- בראשית כד, סג: **וּשְׂאָא עֵינֵי וְיִרָא וְהָנָה גַּמְלִים בָּאִים - וְזָקַף עֵינֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַּמְלֵיָא אָתָּן.**

- בראשית כט, א: **וּשְׂאָא יַעֲקֹב רַגְלָיו - וַיִּטֵּל יַעֲקֹב רַגְלֹהֵי.**

- ויקרא ט, כב: **וּשְׂאָא אֶהְרֹן אֶת-יָדָיו אֶל הָעַם וַיְבָרֶכֶם - וְאַרְיִם אֶהְרֹן יָת יְדֹהִי.**

נשיאת עיניים מתורגמת בלשון זקיפה, נשיאת ידיים מתורגמת כהרמה ואילו נשיאת רגליים מתורגמת כנטילה. מה טעם השינוי?

חילופים אלה משקפים הסתכלות מעמיקה של אונקלוס בפועל **נשא**. פועל זה משמש במקרא בשתי הוראות עיקריות: במשמע 'הרים', 'הגביה' אך גם במשמע 'טלטל', 'העביר', 'העתיק ממקום למקום' (ראה על כך ח' ילון, פרקי לשון, ירושלים תשל"א, עמ' 478). **נשא** במשמע הראשון מציין תנועה אנכית (מלמטה למעלה) כגון "שאו ידכם קִדְשׁ וברכו את ה'" (תהלים קלד, ו) = הגביהו ידיכם; "שאו נס ציונה" (ירמיהו ד, ו) = הרימו הדגל; וכן בהשאלה "וּשְׂאָא אֶת קְלוֹ וַיִּבֶךְ" (בראשית כט, יא) = הגביה קולו. ואולם **נשא** במשמע 'העביר', 'העתיק ממקום למקום' מציין תנועה אופקית, כגון: "וּשְׂאָא אֶתֹּו בְּנוֹי אֶרְצָה כְּנַעַן" (בראשית נ, יג) = העבירו אותו; "וְאֵל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם

השבת" (ירמיהו יז, כא) = אל תעבירו מרשות לרשות. ואף על פי שרד"ק, המסכם ב"ספר השרשים" שלו את תחום המשמעות של **נשא**, כותב שם: "וכל העניינים הנכנסים בשרש הזה, כלם נכנסים בענין אחד - הנשיאה והנטילה, וקל הוא להפריש ביניהם כל אחד לפי מקומו" - אין הדבר פשוט כל עיקר. אכן אונקלוס לא זו בלבד שהבחין בתרגומו בין תנועה אופקית (**זקף**, **הרים**) לתנועה אנכית (**נטל**), אלא שבהבחנותיו ציין גם את שיעור ההגבהה ואת עצמתה המבוטאים בחילופי **זקף/הרים**.

כאשר **נשא** מתאר תנועה המיישירה כלפי מעלה, בא תרגומה בלשון זקיפה, שכן פועל **זקף** נתייחד גם במקרא להתרוממות אנכית, כגון "וזקף לכל הכפופים" (תהלים קמה, יד) וכן בארמית המקראית: "וּזְקִיף יִתְמָחָא עֲלֵהּ" (= וזקוף יקע עלי - עזרא ו, יא). ומכאן גם בלשוננו, **זָקַף** = מתוח וישר. על דרך זו מתרגם אונקלוס "קמה אלומתי וגם **נצבה**" (בראשית לז, ז): "קמת איסרתי ואף **איִזְדָּקִיפִת**".

מכיוון שהצירוף **נשא עיניו** בא בקביעות כניגוד להשפלת עיניים שקדמה לכך, בחר אונקלוס לתרגמו בלשון "זקף עינוהי". כך למשל נאמר ביצחק "ויצא יצחק לשוח בשדה וישא עיניו וירא והנה גמלים באים" (בראשית כד, סג). את הביטוי **לשוח בשדה** תרגם אונקלוס, בהתאם לדרשת חז"ל, כלשון תפילה ("לְצַלָּא בְּחֻקָּא" = להתפלל בשדה). יצחק מצטייר אפוא כמתפלל שדרכו לכבוש פניו בקרקע ("המתפלל צריך שיתן עיניו למטה" - יבמות קה ע"ב). ולפתע "**וישא עיניו** וירא והנה גמלים באים". אונקלוס, המתרגם נשיאת עיניים זו "וזקף עינוהי", מביע בכך את המעבר החד מעיניים מושפלות לעיניים התלויות לגובה. כיוצא בזה בפסוק שלאחריו שנאמר בו "**ותשא** רבקה **את עיניה** ותרא את יצחק". אף כאן מציינת נשיאת העיניים ניגוד למצב הקודם, השפלת עיניים מטעמי צניעות. בכגון זה מתאים אם כן לשון "**וּזְקִיפִת** רבקה **ית עינהא**".

מכיוון שבמקרא כל לשון נשיאת עיניים בא כהנגדה למצב הקודם, קבע ר' אליהו בחור במילון השורשים הארמיים שלו, "מתורגמן" (ערך "זקף"): "כל לישנא נשיאות עינים תרגום בלשון זקיפא", כפי שאמנם הוכיח בדוגמאות מרובות מתרגומי אונקלוס ויונתן.

ואולם "נשיאת יד" אינה בהכרח זקיפתה כלפי מעלה דווקא, ויכולה היא להביע גם הגבהה כלשהי בלבד. כוונה זו מבוטאת בלשון הרמה, המציין גם בלשון המקרא הגבהה מסוימת אבל לא הרמה אנכית. כך למשל הפסוק "**וַיָּרֶם**

משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים" (במדבר כ, יא), משמעו כי משה הגביה את ידו ולא שזקפה, ולכן תרגם אונקלוס **"וַאֲרִים** משה ית יָדִיהָ".

בהתאם לכך בא גם תרגום **"נשא ידו"**. הפסוק **"וישא אהרן את יָדו** אל העם ויברכם" עוסק בנשיאת כפיים ("ברכת כהנים"), ותרגומו לכן הוא **"וארים אהרן ית ידוהי"**, שכן מצינו במשנה: **"כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהן, ובמקדש - על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ"** (סוטה לח ע"א). מאחר שהפסוק מדבר באהרן הכהן הגדול, הריהו מרים את ידיו בלבד ואינו זוקפן.

הבחנה תרגומית זו מלמדת גם על נשיאת יד לצורך שבועה או תפילה שאינה בזקיפה אלא בהגבהה בלבד, שהרי גם באלה מתורגם **נשא** בלשון הרמה. כגון בדברי אברהם למלך סדום **"הֲרִמְתִּי יָדִי אֶל ה'"** (בראשית יד, כב) **"אַרְיַמִּית יָדִי בְצִלוֹ קֶדֶם ה'"**.

אבל הביטוי היחידאי **נשא רגליו** הנאמר ביעקב - **"וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם"** (בראשית כט, א) - בא בעיקרו לציין את קלות הרגליים לקראת ההליכה. **"נשיאה"** מסוג זה המשלבת תנועה אופקית עם הגבהה הריהי העתקה ממקום למקום. כגון זה מתורגם **"ונטל יעקב רגלוהי"**, לשון נטילה, כתרגומו הקבוע ל**נשא** המציין העתקה והעברה כגון **"ונשאו את יריעת המשכן"** (במדבר ד, כה) **"ויטלון ית יריעת מִשְׁכָּנָא"**.

דקות ההבחנה מתגלית יפה בשני תרגומיו הבאים של יונתן. דברי אבנר המפציר בעשהאל: **"ואיך אשא פני אל יואב"** (שמ"ב ב, כב), מתורגמים **"ואיךִדִּין אֶזְקֹף אִפִּי"**. ואולם את הכתוב בעקבות נצחונו של גדעון על המדיינים **"ולא יספו לשאת ראשם"** (שופטים ח, כח) תרגם **"ולא אוסיפו לאַרְמָא רִישִׁיהוֹן"**, לא רק שלא זקפו את ראשם, גם לא העזו להרימו.